

Nr 237.

Av herr **Ekman**, i anledning av *Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om boutredning och arvskifte m. m.*

På familjerättens område visar sig mer och mer en strävan — känd även från andra områden — att ställa det privata livet och dess förhållanden under det allmännas kontroll, att gripa in reglerande och tvingande, och att låta det allmänna uppträda såsom förmyndare och övervakare. En stark *misstro* mot den enskilde genomgår hela denna lagstiftning. Av misstro mot den enskilde tvingar man honom in i ett nät av förvaltningsföreskrifter, överförmyndare, övervakare o. s. v. Det ekonomiska resultatet blir som förut, mången gång sämre, men den fria, självständiga andan och verksamhetslusten undertryckes.

Denna tendens genomgår även det nu framlagda förslaget till lag om boutredning och arvskifte m. m. (kungl. prop. 1933 nr 7).

Det är uppenbart, att den knappt tillmätta motionstiden lämnat endast ringa rådruum och tillfälle till att granska och anföra möjliga anmärkningar mot lagförslaget och de grunder, på vilka det är byggt. I den mån, detta varit mig möjligt, har jag dock ansett mig böra göra det och framlägga resultatet därav.

Det har sagts, att enligt svensk liksom enligt germansk rättsåskådning överhuvud det i lag bestämda arvet och ej testamentet framstår såsom den naturliga grunden för succession i kvarlåtenskap. (A. Lindhagen och E. Lind: Den nya arvslagen, sid. 11.) För mig synes denna sats obestriddig. Samtidigt är jag medveten om, att i den svenska juridiska teorien på sista tiden funnits och finnas företrädare för den åsikten, att testamentet mer och mer tränger och bör tränga fram till en med det lagbestämda arvet jämbördig grund för samma succession. Denna senare åsikt har fått ett betydligt rum uti förevarande lagförslag i avfattningen utav begreppet dödsbodelägare. Detta begrepp skall nämligen i sig innesluta — enligt förslaget — ej mindre legala arvingar än även universella testamentstagare, och detta jämväl enligt *ännu ej lagakraftvunnet* testamente. I denna deras egenskap äga de att gemensamt förvalta den dödes kvarlåtenskap (lagförslagets § 1). Föga rimligt synes det emellertid, att egendom och intressen samtidigt kunna handhavas av två skilda parter — ordet part här taget i bemärkelsen att kunna i sig innefatta ett flertal av personer — av vilka förr eller senare endast den ena kan bliva och ofta bliver den därtill verkligt och slutgiltigt berättigade. Än vidare är det näppeligen i sin ordning, att åtgärder i en dödsboförvaltning kunna träffas på föranstaltande av en testamentstagare, som sedermera blir behörigen fränkänd denna sin egenskap.

Det anmärkes vidare, att enligt lagberedningens eget medgivande (bet. sid.

101) det icke alltid är lätt att avgöra, huruvida ett visst testamentsförordnande bör betraktas såsom universellt eller legatoriskt. Därom säges också i B. Ekebergs och H. Guldbergs arbete: Den nya testamentslagen, sid. 126: »Ett förordnande, som enligt testators uttryckssätt är att hänföra till legat, kan i själva verket vara att betrakta såsom universellt förordnande eller tvärtom.» Det är överhuvud taget synnerligen vanskligt att på ett tidigt stadium av ett dödsbos tillvaro fastslå, vilka som äro dödsbodelägare enligt förslagens mening. Näppeligen kan det med något större mått av tillförlitlighet vara möjligt, innan bouppteckning hållits. Först då ligga papperen, så att säga, på bordet. I föregående lagförslag på ärvdabalkens områden har riktigheten av denna sats skymtat fram. Man har gått ut ifrån *bouppteckningen såsom begynnelsen till boutredningen*. Till bouppteckningen skola enligt förslagens 3 kap. 2 § samtliga delägare kallas. Emellertid kan utav flera omständigheter bouppteckningsförrättningen böra hållas snarast möjligt. Det försvåras, om testamentstagare även skola kallas. Man får vid tanken på testamentstagare — jämväl universella — icke förgäta, att bland sådana ofta förefinnas juridiska personer och stiftelser, icke sällan på orter, vitt skilda från platser, där dödsboet finnes. Ställföreträdare för sådana äro icke att nå i en handvändning.

När det hittills alltjämt i detta sammanhang rör sig om testamentstagare enligt ett icke laga kraft ägande testamente, erinras om den, åtminstone till synes, stora oegentligheten, att väl universella testamentstagare, men icke en genom testamentet självt utsedd testamentsexekutor, omedelbart på grund av denna sin egenskap, få taga del i dödsboförvaltningen. Särskilt framstår det oberättigade uti denna olikhet i befogenhet, därest testamentsexekutorsförordnandet är förbundet med i testamentet bestämt arvode, i all synnerhet om detta uppenbarligen är rundligt tilltaget och förty har egenskap av testamente i full bemärkelse och mindre av ett genom testamentet meddelat uppdrag. Det nu sagda jävas icke genom möjligheten — och företrädesrätten — för en sådan testamentsexekutor att av rätten erhålla boutredningsmannaförordnande (förslagens 2 kap. 1 och 3 §§).

Det bör anmärkas, att ett testamente är och förblir en enda handling i avseende på sin formella giltighet, trots lagberedningens yttrande (bet. sid. 160) om möjligheten att bestrida ett testamente allenast i vad det angår exekutorsförordnande.

Den ytterliga svårigheten i många fall att kunna med säkerhet fastslå, vilka som verkligen äro dödsbodelägare i förslagens mening, vilken svårighets betydelse och följder kunde ännu mera i detalj utföras, synes till fullo berättiga till den meningen, att *arvingarna, såsom hittills böra ensamma bibehållas vid rätten och skyldigheten att förvalta dödsboet*. Detta åtminstone intill dess laga kraft ägande testamente, som helt utestänger dem från delägarskap i boet, föreligger. Huru i detta senare fall dödsboet skall förvaltas lär icke vara av behov att nu söka förslagsvis utforma, utan bör överlämnas åt Kungl. Maj:t. Lagförslagens nu här behandlade del har en sådan betydelse för det hela, att förslaget därmed synes böra stå eller falla.

Härefter må uppmärksamheten riktas på förslagets förnämsta nyhet, bestämmelserna om boutredningsman och testamentsexekutor. Namnet och lagbegreppet *boutredningsman* förbehåller förslaget åt det nya rättsinstitutet, en av rätten förordnad utredare av boet, som närmast är avsedd att bereda dödsbodelägarerna tillfälle att frigöra sig från personligt ansvar för den dödes gäld. Det anmärkes till en början, att det torde vara omöjligt att i praktiken inarbeta namnet »boutredningsman» såsom beteckning endast och allenast på denne nye funktionär. Man använder nämligen nu beteckningarna boutredningsman och testamentsexekutor omväxlande om samme funktionär. Skulle förslaget beträffande boutredningsman godkännas, torde det vara oundvikligt, att något annat namn för honom uttänkes.

Om och huruvida lösningen av det för visso svåra urarvaspörsålet är väl funnen genom införande av denne boutredningsman, må vara en öppen fråga. Framför allt böra väl ej dödsbodelägarerna, sedan omsorgen om boets avträdande till konkurs lagts på boutredningsmannen (2 kap. 11 § andra stycket), om denne försummar sin skyldighet härutinnan, ändock själva stå ansvaret gentemot borgenärerna och inför dem svara för gälden. Det synes dock bliva fallet enligt förslaget. Boutredningsmannen är endast pliktig att ersätta skadan, som genom hans försummelse uppkommit för dödsbodelägarerna (2 kap. 18 §). Det kan dock här gälla stora belopp, som boutredningsmannen icke är mäktig att ersätta. Och att märka är, att boutredningsmannen kan vara tillsatt *mot dödsbodelägarernas önskan* på begäran av *borgenären*. Varför skall i sådant fall borgenären, som begärt och kanske föreslagit mannen, skörda all fördel av hans försummelse, men däremot dödsbodelägarerna hava alla nackdelar därav, ehuru de hava lagens klara ord på, att det är boutredningsmannen och icke de själva, som äro pliktiga tillse, att boet varder behörigen avträtt till konkurs? På denna punkt synes en ändring av lagen ofrånkomlig.

Det vill synas, som om bestämmelserna rörande boutredningsmannen leda tillbaka till borgenärerna och åsyfta deras bästa snarare än dödsboets. Därtill kommer, att det nya institutet pålagts uppgiften att lösa vissa andra svårigheter i fråga om boutredningsarbetet, som med institutets egentliga ändamål icke hava något närmare eller nödvändigt sammanhang. Den ena är att bringa reda och, överhuvud taget, fortgång i boutredningsarbetet, när det på grund av bristande enighet bland dödsbodelägarerna gått i baklås. Den andra åter betecknas av de fall, då testamentsexekutor i brist på laga kraft å testamente icke kan träda i funktion och då testamente, som utesluter delägares förvaltning, förefinnes, men testamentsexekutor ej förordnats eller ej kan utföra uppdraget. Denna sammanföring under ett och samma institut av till synes enahanda, men till sina grunder olika uppgifter förefaller icke hava varit till fördel.

Bestämmelserna om *boutredningsman* hänföra sig till ett område, till vilket den förut påtalade utvidgningen av dödsbodelägarbegreppet särskilt sträcker sina menliga verkningar. Var och en sådan delägare äger påfordra förord-

nande av boutredningsman. Detta påfordrande kan ske när som helst och huru tidigt som helst under boutredningen. Därigenom kan, bland annat, (se lagberedningens eget exempel i bet. sid. 182) ett i verkligheten befintligt testamentsexekutorsförordnande vid boutredningsmannaförordnandets meddelande komma att förbises. Den möjlighet till rättelse, som ligger i förslagets 2 kap. 5 § 2 mom. mildrar föga en sådan olägenhet och torde väl sällan komma till användning.

Det är mer än troligt, att rätten icke blott för enskilda dödsbodelägare utan även för enskilda legatarier, fordringsägare m. fl. att utverka boutredningsmannaförordnande kommer att, om förslaget går igenom, flitigt och på tidigt stadium i förvaltningen anlitas. Det *oerhörda intrång i familjelivet*, som därmed tillskapats, torde i längden komma att kännas såsom ett odrägligt och olidligt förmynderskap från det allmännas sida, och är ensamt för sig tillräcklig grund för lagförslagets avvisande.

Om, såsom troligt är, den av rätten förordnade boutredningsmannen efter förslagets genomförande bleve en rätt vanlig företeelse — och det långt ifrån uteslutande i gäldbundna bon — har därmed boutredningsarbetet *faktiskt* fått prägeln av att vara en samhällets angelägenhet, där *offentlig myndighet* skall gripa in såväl kontrollerande som självständigt handlande och bestämmande. Därvid uppstår då det rätt viktiga spörsmålet, huruvida domstolarna sitta inne med den nödiga personkännedom och insikt, som erfordras för att kunna rätt fylla den svåra uppgiften att förordna boutredningsman med så vidsträckt befogenhet, som förslaget förutsätter. Lagrådet skriver i fråga om kontrollen å boutredningsmännen (prop. sid. 48): »Kontrollerande verksamhet i egentlig mening och av verklig praktiskt ingripande betydelse kan tydligen icke på ett område sådant som det ifrågavarande direkt utövas av våra för sådan uppgift icke organiserade och därmed icke av gammalt förtrogna domstolar.» Det kan ifrågasättas huruvida icke det nu angivna förhållandet innebär även en viss svaghet, när det gäller själva boutredningsmannaförordnandet. Svårigheten med sådana förordnanden minskas ingalunda därigenom, att boutredningsmannens uppgifter äro rätt så olika och kräva t. ex. andra kvalifikationer i gäldbundna bon än i solventa sådana.

I detta sammanhang och då lagrådet, fast tämligen vagt, yttrar sig om den föreslagna *godmanskontrollen* må här riktas uppmärksamheten på det förhållandet, att enligt förslaget en och samma myndighet skulle utse *dels* en förrättningsman, *dels* en kontrollant över denne. Myndigheten, domstolen, får väl antagas hava skaffat den bästa möjliga förrättningsman. Vartill skall då godemannen tjäna? Att godmansbenämningen är en dålig nödfallsbenämning å en kontrollant, är tämligen tydligt. I lagstiftningen har hittills godmansskapet haft en helt annan innebörd.

Att bägge funktionärerna skola betalas med boets medel synes vara meningen. Det går helt i stil med demokratin, vilken icke skyr att lägga vilka bördor och avgifter som helst på folket.

Det mest anmärkningsvärda i fråga om den föreslagna *boutredningsman-*

nen är emellertid förslagets bestämmelser om honom såsom ersättare för vederbörligen förordnad *testamentsexekutor*. Det innebär ett klart ingrepp i testamentsfriheten. Icke blott i och för sig, utan om möjligt ännu mera på grund av sina följder, måste förslaget härutinnan kraftigt tillbakavisas. De motiveringar, som lagberedningen (bet. sid. 160 och 178) lämnar, verka icke övertygande. Det är anmärkningsvärt, att lagberedningen på ett annat ställe (bet. sid. 169) synes hysa en annan uppfattning i fråga om den betydelse, som bör tillerkännas en testators förordnanden i fråga om testamentsexekutor. Där beröres tillika den ekonomiska betydelse — stundom i testamentet uttryckligen i siffror ådagalagd — som ett testamentsexekutorsförordnande kan innebära för den utsedde. Frågan om vederlag för ekonomisk förlust, som en testamentsexekutor kan lida genom att undanträngas av en boutredningsman, lämnas av förslaget öppen.

Vad hittills anmärkts, har väsentligen riktats mot nya principer i lagförslaget. Dessa torde också vara de för detsamma avgörande. Detaljgranskning har tiden icke medgivit, helst denna för att omfatta allt fordrar en ytterst ingående kännedom om det synnerligen digra betänkandet till förslaget. Endast på ett par saker må uppmärksamhet fästas. Förslagets 4 kap. 4 § angående gäld, som ej skall såsom »*veterlig*» anses, är så kort och obestämt avfattad, att den ej läser kunna i sitt närvarande skick godkännas. Lagberedningen har visserligen i sitt betänkande uttalat sig om innebörden av stadgandet; men då betänkandets auktoritet för lagtolkningen må anses vara genom justitierådet Alexandersons yttrande på goda grunder reducerad, är en klarare bestämmelse i själva lagtexten nödvändig, helst som det här kan gälla betydande värden.

Bestämmelserna i lagförslagets 5 kap. 1 § och 5 § synas icke stå i full överensstämmelse med varandra. För sådan erfordrades att vid utbetalning enligt 5 kap. 1 § före den i 5 § stadgade betalningsfrist avdrag skulle ske motsvarande den därigenom vållade ränteförlust för den bodelägare, som njöte vinst av att legatet icke varit räntebärande förr än fyra månader förflutit från testators död.

Mot själva stadgandet i nämnda 5 § kan också göras anmärkning. Det är uppenbart, att detta stadgande innebär ett gynnande av den eller de bodelägare, som överskottet, sedan alla andra andelar i boet utgått, tillkommer, ett gynnande, för vilket någon bärande grund ej kan anföras. Skall ränta å legat utgå, så bör den utgå från och med den avlidnes dödsdag.

Räntesatsen 5 % är också, särskilt under nuvarande tidsförhållanden, alldeles för hög. Vid en så tillfällig placering av medel, som ofta i ett dödsbo måste förekomma, kan en placering till 5 % ränta icke tänkas möjlig. Räntefoten kan knappt bestämmas högre än den som tillämpas vid placering på giroräkning. Riktigast vore, att boet betalar den ränta, större eller mindre, som boet självt faktiskt erhållit.

Med åberopande av vad sålunda anförts får jag hemställa,

att Kungl. Maj:ts ifrågavarande proposition måtte av riksdagen avslås och att riksdagen i skrivelse till Kungl.

Maj:t anhåller om utarbetande av nytt förslag med beaktande av vad i denna motion anförts.

Stockholm den 10 februari 1933.

K. J. Ekman.

Jönköpings län.
